
CONSIDERAȚII ASUPRA DIVORȚULUI ÎN BASARABIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA

Alina Felea

În societatea contemporană tot mai des și mai acut sunt dezbătute problemele familiei și ale instituției căsătoriei. Printre acestea, una dintre cele mai relevante și mai actuale este problema divorțului. Statisticile demografice arată că în întreaga Europă scade numărul căsătoriilor și crește numărul divorțurilor. În istoria familiei acest fenomen este remarcat pe parcursul dezvoltării societății și prezintă interes pentru istorici, juriști, demografi, economiști etc., fiind cercetat din punctul de vedere al dreptului familial, al dezvoltării demografice etc. E. Ghiță, analizând documentele făcute pentru partajarea bunurilor în caz de divorț, susține că acestea ajută la formarea unei imagini despre diversele aspecte de viață cotidiană, insuficient cunoscute din alte surse, precum ar fi mărimea gospodăriei, proprietăți funciare, venituri acumulate în mariaj, piese de mobilier, unelte, animale, prețuri, alimente, implicarea autorităților laice și religioase în viața privată etc. (Ghiță 2010, 63).

Pentru secolul al XIX-lea cercetarea divorțului este o problemă dificilă și controversată, atât din cauza motivației limitate pentru divorț, cât și pentru bazele principiilor morale din societate. Divorțul influența poziția ulterioară a fostului cuplu, dar în special a femeii, în societate, își lăsa amprenta asupra copiilor, dezmembra o gospodărie comună etc.

Divorțul în Țara Moldovei, Țara Românească și Transilvania până în secolul XX a fost examinat în lucrări semnate de Violeta Barbu, Șarlota Solcan, Constanța Ghițulescu, Maria Magdalena Szekely, Lilia Zabolotnaia, Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Mircea Brie etc., care au dat aprecieri fenomenului divorțului în contextul vieții familiale sau din punct de vedere al poziției femeii în cuplu (Barbu 1992; Bolovan, Bolovan 2010; Brie 2010; Ghiță 2010; Ghițulescu 2002; Ghițulescu 2004; Mârza 2004; Solcan 1999; Solcan 2010; Studii 2010; Székely 1997; Zabolotnaia 2010; Zabolotnaia 2011a; Zabolotnaia 2011b). Cu toate acestea,

până în prezent, nu există nici o lucrare dedicată desfacerii căsătoriei în Basarabia, care din 1812 a fost parte a Imperiului Rus, dar se afla sub influența acestuia chiar de la începutul secolului al XIX-lea.

În studiul dat, în baza unor exemple concrete din Basarabia, vom prezenta care era realitatea cotidiană în problema divorțului, cum se respectau canoanele bisericești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Drept surse de cercetare au fost utilizate documente din fondurile Arhivei de Stat a Republicii Moldova, care prezintă faptul intențării proceselor de divorț de către reprezentanții diferitor categorii sociale: nobili, orașeni, țărani, militari etc.

Termenul *divorț* provine din latină – *divortium*, de la verbul *disvertere* – a se despărți, de unde și o altă formă – *divertium* (desfacerea căsătoriei de comun acord, contrar *repudium*, desfacerea căsătoriei la cererea unuia) (*Реальный 1914*). Cercetătoarea Florica Mihuț Bohîlțea ține să precizeze, cu referire la societatea antică romană, că din punctul de vedere al izvoarelor juridice „formulele *diuortium factum est, diuortio factio, diuortium interdict* se aplică unui cuplu căsătorit”, iar „acțiunea de *repudiare* este asociată cu ruperea logodnei” (Bohîlțea 2010, 49).

Noțiunile „desfacerea căsătoriei” și „divorț” în cercetările de istorie a familiei, de teorie a dreptului familial etc. sunt utilizate ca sinonime. În enciclopedii termenul *divorț* este explicat drept „încetarea unei căsătorii legale din motive indicate în legislație” (*Большая 1955, 605; Большая 1975, 494; Большой 1991, 245; Большой 1997, 998*). Dicționarele și enciclopediile de juridică califică asemănător divorțul – formă juridică de încetare a căsătoriei în timpul vieții soților. Divorțul este un act care prin derogare de la lege încetează relațiile juridice între soți, apărute în urma unei căsătorii înregistrate juridic. Încetarea de facto a conviețuirii nu este divorț juridic, decât în cazul dacă este înregistrat conform proce-

durii legale (Юридический 1984, 315; Большой юридический 1997, 315).

Dicționarul enciclopedic de demografie califică divorțul drept desfacerea căsătoriei, dar cu accent pe faptul încetării de facto a căsătoriei, care de regulă premerge înregistrării juridice a divorțului. Desfacerea căsătoriei are influență asupra situației sociale a bărbatului și femeii, care după divorț pot să se recăsătorească, dar se reflectă și asupra nivelului natalității. Frecvența divorțurilor la diferite categorii ale populației este o caracteristică importantă a procesului divorțialității. În demografie se cercetează dependența fenomenului divorțialității de vârsta soților în momentul căsătoriei și în momentul divorțului, de numărul copiilor în familie etc., precum și influența asupra familiilor (Демографический 1985). Dicționarul de sociologie califică divorțul drept un mecanism social instituționalizat de încetare a relațiilor conjugale, care permite foștilor soți să se recăsătorească (Социологический словарь).

Cercetătoarea Lilia Zabolotnaia susține că în secolele XVI-XVIII noțiunea *divorț* însemna hotărârea oficială privind nevalabilitatea căsătoriei (Zabolotnaia 2011a, 163). Istoricii Sorina Bolovan și Ioan Bolovan califică divorțul drept „ultima soluție a eliberării din calvarul unei căsătorii neîmplinite” (Bolovan, Bolovan 2010, 100). În același context este și părerea cercetătorului Mircea Brie care vede în divorț ultima etapă „în cadrul procesului de erodare și de disoluție a axului central al familiei – cuplul marital” (Brie 2010, 77).

O explicație mai desfășurată este prezentată de Florica Chipea, care vede în divorț un fenomen psiho-social și juridic complex, care este forma finală de desfacere a vieții conjugale. Acest fenomen are urmări asupra foștilor soți și asupra descendenților acestora (Chipea 2001, 277).

Divorțul din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe. Conform creștinismului, după ce Dumnezeu l-a creat pe Adam, a concluzionat că „Nu este bine să fie omul singur...” (Facerea 2, 18) și a creat-o pe Eva, pe care văzând-o Adam a zis: „Iată acesta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, căci din bărbatul ei este luată. De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup” (Facerea 2, 23-24). Astfel, canoniștii susțin că unitatea familiei este creată de puterea

harului Duhului Sfânt care se dă prin Sfânta Taină a Cununii (Necula 2001, 119, 120). Totodată, o căsătorie care este încheiată corect din punctul de vedere al legilor statului, dar mai cu seamă al celor bisericești, este validă și are caracter juridic (Fuștei 2008, 284). De aceea, în cărțile sfinte se spune: „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă” (Matei 19, 4-6), iar acel bărbat care va divorța de soția sa din alte cauze decât adulterul și se va recăsători, el însuși va comite un adulter.

O căsătorie validă poate înceta prin decesul unuia sau ambilor soți și prin divorț, deși Biserica în principiu este împotriva divorțului (Fuștei 2008, 284-285). Cercetătorii dreptului canonic, dar și istoricii, au remarcat că Biserica Ortodoxă¹ a permis desfacerea căsătoriei în anumite cazuri, care sunt asimilate cu moartea și sunt clasificate în patru categorii². Printre aceste cazuri sunt: comportamentul inadecvat, bătăile și amenințarea vieții, alungarea soției de acasă, călugăria, erezia, proxenetismul, lesbianismul, pedofilia etc. Principala cauză de divorț, îngăduită de Biserica ortodoxă, era infidelitatea conjugală sau adulterul, care aducea după sine moartea morală a familiei. Adulterul a fost condamnat de societatea creștină și a constituit un motiv canonic de divorț: „Oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricina de desfrânare, o face să săvârșească adulter, și cine va lua pe cea lăsată săvârșește adulter” (Matei 5, 32). După Enciclopedia Biblică dreptul la divorț se dă doar în cazul încălcării fidelității conjugale și în alte cazuri prevăzute de legislația bisericească. Orice divorț acordat din cauze frivole, este considerat un păcat și nu poate fi permis (Библейская 2005).

Vorbind despre divorț, Mircea Brie accentuează că acesta este posibil în Biserica Ortodoxă atunci „când o căsătorie întrunește una din „impedimentele nimicitoare de căsătorie”: consangvinitatea trupezască; adulterul; conspirația împotriva șefului statului; conspirația împotriva vieții partenerului; pierderea și uciderea fătului cu bună știință; în cazul răpirii și a căsătoriei clandestine; dacă exista „ura nedumerită și maltratarea neomenoasă”; impotența dovedită timp de trei ani; îmbrățișarea tagmei monahale de către unul din

¹ În Biserica Romano-catolică divorțul este interzis prin hotărârile Soborului de la Trident.

² Categoriile sunt enumerate de cercetătorul Nicolae Fuștei: 1. Motive care provoacă moartea religioasă; 2. Motive care provoacă moartea morală; 3. Motive care provoacă moartea fizică; 4. Motive care provoacă moartea civilă (Fuștei 2008, 285).

parteneri; epilepsia „dacă degenerază în turbare” și dacă a existat și înainte de căsătorie (fiind ascunsă la cununie); întemnițarea pe o perioadă mai lungă pentru o faptă criminală; dacă bărbatul nu o găsește fecioară pe femeie la căsătorie; neîngrijirea bărbatului pentru traiul femeii și al copiilor etc.” (Brie 2010, 78).

Istoria vieții de familie demonstrează că întotdeauna au existat pericole care amenințau familia, dar în perioadele precedente acestea erau puține și nu se manifestau la scară mare în relațiile dintre soți sau în raporturile sociale (Necula 2001, 119, 120). Istoricii enumeră pentru toate familiile ortodoxe din provinciile românești aceleași motive de divorț. Astfel, în Moldova medievală, după cum menționează Maria Magdalena Székely, divorțul era admis din următoarele motive: adulterul, purtările necuviincioase, sodomia, pedofilia, lesbianismul, exhibiționismul, proxenetismul, ereziile, bătaia și amenințarea cu moartea din partea soțului, izgonirea de acasă a soției, călugărirea unuia dintre soți (Székely 1997, 16). Vorbind despre situația familiei românești în Transilvania, printre cazurile care permiteau divorțul I. Bolovan și S. Bolovan subliniază: „Prima condiție canonică a divorțului era adulterul, înțelegând prin acesta violarea fidelității conjugale de către unul din soți sau alte fapte de acest gen: avort voluntar, absența femeii de acasă noaptea fără consimțământul soțului, participarea femeii la serbări indecente, dezonorarea soțului de către soție în prezența altor oameni, acuzarea pe nedrept a soției de adulter, relațiile mărturisite sau tănuite cu alte persoane. ... Divorțul mai era admis și pentru alte argumente în afară de adulter, și anume: pierderea calităților moralei creștine, intrarea unuia dintre soți la mănăstire cu consimțământul celuilalt, înaltă trădare, dispariția unuia dintre soți, nebunie, întemnițare pentru mai mulți ani, lepră etc.” (Bolovan, Bolovan 2010, 103-104). Matei Cazacu susține că pentru un divorț solicitat în cazul existenței căsătoriei religioase justiția admitea ca motive de separare: adulterul, alcoolismul, absența virginității în noaptea nunții, refuzul soțului de a se reintegra în domiciliul conjugal după o perioadă de prizonierat (Cazacu 1999, 12). Constanța Ghițulescu menționează că pentru spațiul catolic divorțul este interzis, dar cu referire la Țara Românească până în secolul al XVIII-lea subliniază că căsătoria nu presupune indisolubilitate, deoarece Biserica Ortodoxă ac-

ceptă divorțul. Printre motivele de separare sunt enumerate: adulterul, părăsirea domiciliului conjugal, pentru „vrăjmășia bărbatului”, dacă femeia nu este fecioară în noaptea nunții, dacă unul din soți vrea să se călugărească, defectele soției, cum ar fi „răutatea, lipsa de înțelepciune, risipirea averii și nepriceperea în chiverniseala casei [...]”, „traiul rău” asociat cu beția și risipirea zestrei etc.” (Ghițulescu 2002, 110-113). Cercetătoarea remarcă: „Cele 420 de cupluri prezente în fața instanței pentru a divorța, la care se adaugă alte 160 implicate în procese de seducție, reprezintă numai o mică parte din populația Țării Românești. [...] Nu toata lumea divorța; au existat firește și cupluri «fericite», altele mai puțin «fericite» și destule care, de rușinea lumii, au suportat în tăcere fără să aleagă calea indiscretă a Mitropoliei” (Ghițulescu 2004, 10).

Având în vedere cele expuse mai sus, conform canoanelor religioase, mentalității societății și obiceiurilor, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea motivele de divorț se clasificau în: I. Morale – adulterul, avortul, atentatul la viața soțului, crima, boală venerică, părăsirea domiciliului etc.; II. Religioase – erezia, ținerea la botez a propriului copil, încălcarea regulilor de oficiere a cununiei; III. Fizice – impotența, boala incurabilă, boala contagioasă; IV. Civile – dispariția unui soț, călugărirea etc. (Fuștei 2008; Brie 2010; Bolovan, Bolovan 2010).

După cum am menționat mai sus, căsătoria era considerată sacră și autoritățile ecleziastice permiteau desfacerea căsătoriei doar în cazuri deosebit de grave. În Țara Moldovei de la începutul secolului al XIX-lea prevederile referitoare la dreptul familiei erau cuprinse în Hexabiblu lui Armenopulos, în Codul Calimah, Codul lui Andronache Donici. În Codul Calimah se spune că soții nu pot să desfacă „de la sineși legătura căsătoriei”, urmând să vină în fața instituției menite să reglementeze astfel de situații conflictuale – Dicasteria (Codul 1958, 101). Soții nu puteau să se despartă fără decizia Dicasteriei, iar cei ce încălcau prevederea urmau să fie pedepsiți prin închiderea în mănăstire (Codul 1958, 111).

La începutul secolului al XIX-lea, în Basarabia, în reglementarea proceselor de drept civil se conduceau de normele locale de drept și obicei. Dar odată cu anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, legislația aplicată în imperiul se extindea și asu-

pra acestui teritoriu³. Reglementările referitoare la relațiile de familie erau cuprinse în *Kormceaia kniga*⁴ (Кормчая книга), *Sobornoe Ulojenie* (Соборное Уложение), uzazurile împăratului, ale Sinodului și Senatului. În Imperiul Rus reglementările problemelor familiei și divorțului erau în competența Bisericii (Дорская 2007; Белякова 2001). În secolul al XIX-lea în Imperiul Rus căsătoria putea fi desfăcută în câteva cazuri⁵: adulter demonstrat; incapacitatea de coabitare premaritală; când unul dintre soți este pedepsit, cu lipsirea de toate drepturile sau este trimis în Siberia; lipsa de acasă mai mult de 5 ani; călugărirea. Divorțurile soților de diverse confesiuni creștine se examinau de judecata confesiunii în care a fost încheiată căsătoria. La 24 februarie 1832 Nicolae I a întărit părerea Consiliului de Stat „О судебном ведомстве бракоразводных дел между лицами разных христианских исповеданий”, conform căreia dosarele erau transmise instanței de judecată ecleziastică a Bisericii Ortodoxe Ruse (ПСЗРИ 1833, 98-99). Dicționarul de istorisme susține că soția care iniția divorțul pierde dreptul la întreținere din partea soțului. Însă dacă soțul intenta procesul de divorț, el era obligat să-i acorde o întreținere decentă (Аркадьева и др. 2005).

Este bine cunoscut că potrivit canoanelor bisericesti divorțul putea fi cerut doar de către partea nevinovată. Potrivit lui Armenopulos, titlul 12, existau motive generale de divorț, motive pentru divorțul soțului în detrimentul soției⁶ și motive pentru divorțul soției în detrimentul soțului⁷. Codificatorul menționează că le-a enumerat doar pe

cele „cari mi s-au părut vrednice de băgare în seamă și ... să le recunoască în această lege pe acele a anume, după care se poate desface căsătoria fără pedeapsă” (Manualul 1921, titlul XII).

1. Pe primul plan apare impotența soțului: „când bărbatul nu se poate împreuna cu femeia și în trecere de trei ani se arată neputincios la împreunarea cu femeia”. În asemenea caz atât soția, cât și părinții ei pot desface căsătoria, chiar și fără învoirea soțului. Bărbatul este obligat să întoarcă femeii toată zestrea, dacă a luat-o, „iar darul dinaintea nunții rămâne la el, pentru ca el să nu primească nici o pagubă”.
2. Robia este un alt motiv de divorț, dar numai în cazul decesului persoanei aflate în robie. Atât timp cât se cunoaște că persoana este în viață, se interzice de a se recăsători. În cazul că nu sunt vești despre persoană, se așteaptă cinci ani, după care căsătoria este desfăcută și persoana poate să se recăsătorească.
3. Nebunia unuia dintre soți: „În împrejurarea nebuniei unei din cele două persoane, căsătoria se strică...”.
4. Avortul: „... când ea (femeia) dintr-adins lea pădă copilul mainainte de vreme”.
5. Adulterul, în cazul în care bărbatul considerând că are „femeie îndrăcită” se însoară cu alta.
6. În cazul când o persoană ce a îmbrăcat haina monahală, s-a lepădat de călugărie și s-a căsătorit, o asemenea căsătorie e nulă.
7. Hotărârea persoanei de a se călugări: „ea să aibă numai decât dreptul să se despartă fără nici o împiedicare, fie bărbat fie femeie.... pentru că cel ce a intrat în cinul călugăresc se socotește mort în ce privește persoana ce a rămas”. În acest caz căsătoria „se strică fără *carte de despărțanie*”. Dacă se călugărește bărbatul, atunci el întoarce femeii zestrea și tot ce a primit de la ea, îi dă darul dinaintea nunții, în volumul care urma să-l primească după moartea soțului. Dacă se călugărește femeia, soțul primește darul dinaintea nunții, iar din zestre atât cât trebuia să primească după moartea soției, iar restul zestrei trebuie să întoarcă femeii.
8. Motiv de divorț este și dovedirea că soția n-a fost fecioară până la căsătorie, dar femeia nu este pedepsită pentru adulter, deoarece a făcut greșeala înainte de căsătorie” (Manualul 1921, titlul XII).

³ Unele influențe sunt vizibile și înainte de anexare, odată cu staționarea trupelor rusești în perioada războaielor ruso-turce.

⁴ *Kormчая kniga* este un Nomocanon utilizat în Imperiul Rus și preluat de slavi din Biserica Constantinopolitană după adoptarea creștinismului. Prima traducere în slavă a culegerii grecești a fost efectuată de Sf. Metodiu. În Rusia prima culegere în limba slavă a fost „Syntagma” lui Ioan Sholasticul, care pe lângă altele includea și extrase din legislația lui Leon, dar și din Prohiron. În 1225 în Rusia a apărut traducerea din sârbă a *Kormчая kniga* efectuată de arhiep. Sf. Savva, care a primit o răspândire mare în special în sec. XIV-XVI, fiind cunoscută ca „redacția din Reazan”.

⁵ În Rusia de până la Petru cel Mare erau recunoscute următoarele motive de divorț: de comun acord (cea mai răspândită cauză fiind călugărirea); sterilitatea; impotența; adulterul; atitudinea inumană; sărăcia excesivă; cheltuirea de către soț a averii soției; beția și desfrâul; instigarea la furt; atentatul la viața soțului; crime grave de stat; lipsa de acasă; calomnia, cunoașterea tentativei de omor a soțului și de neinformare a acestuia; comportament rușinos; boală venerică; înrobirea soției.

⁶ „Pricinile despărțeniei bărbatului în vătămarea femeii”.

⁷ „Pricinile despărțeniei femeii cu vătămarea bărbatului”.

Soțul ar putea divorța de soția sa, cu acapararea zestrei ei pe care urma să o păstreze pentru copii, pentru următoarele motive:

1. Atentat la viața domnului („Dacă cineva vrăjmășește pe Domnitor și femeia știind de aceasta, nu va spune nimic bărbatului”. În caz dacă ea va spune bărbatului, iar acesta va tăcea, femeia putea comunica domnului prin alte persoane, iar soțul nu putea invoca faptul drept motiv de divorț).
2. Adulterul, în cazul în care este dovedit și se cunoaște numele ambilor învinuiți „căsătoria se desface fără întârziere”. În cazul dat, bărbatul „ia darul dinaintea nunței și zestrea și pe deasupra aceleia, dacă nu sunt copii, o parte din celelalte lucruri ale femeii, deopotrivă cu a treia parte a zestrei și are în proprietatea sa ca zestre, de asemenea și amenda pusă; iar dacă el are cu ea copii, atunci trebuie să ia și zestrea și celelalte lucruri ale femeii pentru copii, cum e hotărât de legile de mai înainte”.
3. Atentat la viața soțului („Dacă femeia va vrăjmăși prin vreun mijloc oare-care viața bărbatului, sau știind că alții o vrăjmășesc, nu-i va arăta lui despre aceasta”).
4. Ospățul soției cu bărbați străini, fără știrea soțului („Dacă ea fără știrea bărbatului va benche-tui cu bărbați străini, sau va fi cu ei la bae”).
5. Lipsa soției de acasă împotriva voinței soțului ei, cu excepția cazului când a fost la părinți.
6. Participarea femeii fără permisiunea soțului la manifestări publice, precum ar fi teatrul, ciroul etc.

În cazul în care soțul fără de motiv va alunga soția de acasă și aceasta va fi nevoită să rămână în casă străină, atunci această cauză nu poate servi drept motiv de divorț (Manualul 1921, titlul XII).

Motive de divorț ale soției în detrimentul soțului cu dreptul de a-și lua zestrea și darul dinaintea nunții, pentru a le păstra pentru copiii ei erau:

1. Atentat la viața domnului („Dacă el însuși violențește împotriva Domnitorului”, sau dacă cunoaște că altcineva „violentește” și nu înștiințează).
2. Atentatul soțului la viața soției („Dacă vrăjmășește viața femeii, prin orice mijloc ar fi sau știind, că alții o vrăjmășesc, nu îi va spune ei nimica și nu se va sârgui să o răzbune după lege”).

3. Atentat la cinstea soției, vânzând-o pentru adulter.

4. Acuzație de adulter, nedovedită de soț. În cazul în care soția dorește să se despartă, își ia zestrea și darul dinainte de nuntă. Dacă femeia nu are copii „primește de la bărbat parte din avere, deopotrivă cu a treia parte din darul dinaintea nunței, iar dacă are copii, atunci toată averea se păstrează spre folosul lor...”.

5. Adulterul, chiar după a doua avertizare. („Dacă bărbatul, desprețuind pe femei, se împreună cu altă femeie în aceeași casă, unde trăește cu femeia, sau în acelaș oraș, dar în altă casă, ceea ce va fi dovedit, și el fiind oblicit odată și de două ori de părinții săi sau de părinții femeii sale, sau alți martori vrednici de credință, nu încetează acest desfrâu; atunci femeia are dreptul din această pricină să se despartă de el”). În acest caz femeia își ia zestrea sa și darul dinaintea nunții, o parte din averea bărbatului „deopotrivă cu o treime din darul dinaintea nunței”.

Totodată soția nu putea să ceară divorț: a) în cazul în care era supusă unei violențe fizice – bătăii: „Dacă cineva biciuiește pe femeia sa, sau o bate cu bățul fără nici o pricină, pentru care am hotărât noi despărțenie, atunci nu îngăduim pe acest temeu despărțenie”. Bătaia este calificată drept jignire, pentru care bărbatul urma să dea femeii „în afară de zestrea ei și de darul dinaintea nunței, din averea sa rămasă o parte deopotrivă cu a treia parte a ipovolului”; b) dacă el lipsește pentru o slujbă. Femeia urma să aștepte tot timpul lipsei. Divorțul este permis doar după ce prin mărturii sub jurământ pe Evanghelie, martorii au declarat că persoana a decedat și soția a mai așteptat un an” (Manualul 1921, titlul XII).

Analizând fiecare dosar de divorț în parte sunt depistate numeroasele motive de divorț. Soții își aduceau acuzații reciproce, relatând amănunte ale vieții de familie care sunt sesizate doar din aceste categorii de documente. Materialele de arhivă arată, totuși, că se căutau diferite motive și mijloace de a rezolva această problemă, pentru a salva familia.

Orice divorț era o dramă pentru întreaga familie. Odată identificat motivul de divorț, se înainta o cerere (jaloabă, rugăminte) de desfacere a căsătoriei, astfel că începea un proces de divorț. Mircea Brie, în urma analizei legislației laice și eclezi-

tice a timpului, a identificat pentru Transilvania trei tipuri de disoluții maritale, cu precizarea că o tipologie similară a fost făcută și de către sociologul Petru Iluț: „1. despărțirea în fapt, dar cu locuință comună – este o separare premergătoare, caracterizată printr-o încetare a vieții sexuale comune, prin „ură neîmpăciuitoare” reciprocă, dar fără părăsirea domiciliului conjugal (copiii, lipsa unei alte opțiuni de locuire, imaginea în comunitate, presiunea familiei etc., îi determină cei doi parteneri să continue a conviețui în aceeași locuință); 2. separarea de masă și pat, ce presupunea inclusiv separarea locuinței, însă fără o decizie definitivă asupra divorțului din partea tribunalului matrimonial (o asemenea decizie, luată în perioada analizată și prin acordul instituțiilor ecleziastice, survenea imposibilității continuării vieții comune); 3. divorțul definitiv pronunțat de către o instanță judecătorească (ecleziastică la început și laică după 1895)” (Brie 2010, 79-80).

Dosarele din fondurile Arhivei Naționale permit să urmărim etapele unui proces de divorț. Procesul de divorț începe la inițiativa unuia dintre soți și se examinează în instanța judecătorească ecleziastică, care se referă la spațiul de domiciliu al solicitantului, în cazul când ambii soți sunt ortodocși, dar și în cazul când doar unul este ortodox. Procesul de divorț avea câteva etape: 1. Intentarea acțiunii civile de divorț. 2. Încercarea autorităților ecleziastice de a media conflictului. 3. Cercetarea și anchetarea martorilor și a părților implicate. 4. Dezbaterile judiciare la care soții trebuiau să fie prezenți personal. 5. Hotărârea instanței. În cazurile prezentate mai jos etapele enunțate vor fi vizibile.

Recunoașterea greșelii de către pârât nu este considerată a fi dovadă și nu putea servi drept motiv de divorț. Statutul Consistoriilor Ecleziastice spunea, că principalele dovezi ale crimei erau: 1. mărturiile a 2-3 martori oculari; 2. prezența copiilor din flori, extraconjugal, fapt demonstrat prin extrasele din cărțile metrice; 3. scrisori, care ar demonstra legătura extraconjugală; 4. depozițiile martorilor neoculari, care cunosc problema din surse demne de încredere; 5. mărturiile anchetatorilor despre viața desfrânată sau cuviincioasă a pârâtului (Белякова 2001). Foarte des în instanțe se prezentau martori care depuneau mărturii false (Белякова 2004, 238-239).

Adulterul era unul dintre cele mai grave motive de divorț. Sub adulter se subînțelege încălcarea

sfințeniei căsătoriei prin faptul legăturii sexuale extraconjugale cu o persoană căsătorită sau necăsătorită, indiferent de faptul dacă această legătură a fost o singură dată sau este permanentă (Bolovan, Bolovan 2010, 103; Быховский 1912, 58). Despre aceasta se menționează în *Кормчая книга*, care spune că divorțul este posibil «аще жена блуд сотворит» (Кормчая 1912, 1117).

Cel vinovat de adulter nu mai avea drept să se recăsătorească. În afară de aceasta, soția vinovată de adulter era pedepsită moral și civil. Pedepsa morală consta în epitemie pe 7 ani, un an fiind petrecut în mănăstire. În Rusia au fost cazuri de epitemie pe termen de 14 și 15 ani (Загорский 1884, 307). În Imperiul Rus în afară de epitemie se practicau următoarele pedepse: a) surghiun pe viață în mănăstire; b) muncă la torcătorie, de obicei înlocuită cu exilare în Siberia; c) condamnare la munca veșnică; d) surghiun în satele personale fără drept de a le părăsi până la moarte; e) pedeapsă cu biciul. Printre urmările divorțului în urma adulterului mai poate fi evidențiată imposibilitatea de a purta în continuare numele soțului, fapt pentru care vinovata dădea recipisă. Dar în sec. al XIX-lea instanța tot mai rar accepta divorțul pe motiv de adulter (Загорский 1884).

În Basarabia învinuirile de infidelitate conjugală nu erau o raritate. În 1824 nobilul Constantin Carp din satul Ciobaccia ținutul Ismail solicită desfacearea căsătoriei cu Cuide Maria pe motiv de adulter⁸. Reclamantul relatează că la 16 ianuarie 1815 și-a oficiat căsătorie legitimă cu fiica locuitorului orașului Hotin Procopie Cuide, văduva Maria. Au fost cununați de către preotul Nichifor și sunt de 7 ani împreună. Constantin spune că mai multe persoane îl preveneau că soția îl înșeală cu alți bărbați, dar el nu-i credea, până când nu s-a convins singur⁹. El are confirmarea martorilor, oameni respectați. Printre mărturii este și cea a văduvei Chița, care susținea că cunoștea cauza adulterului: ura soției față de soț. S-a luat hotărârea ca acest caz să fie examinat de protoiereul Simeon Macovschi împreună cu poliția¹⁰. La 6 iunie 1824 protoiereul comunică Dicasteriei Exarhale Chișinău că a înștiințat isprăvnicia Benderului despre căutarea Mariei¹¹. La 23 ianuarie 1826 același protoiereu ra-

⁸ În documente apare ca „прелюбодейание” și „блудодейание”. ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6162, f. 1.

⁹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6162, f. 1-1v.

¹⁰ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6162, f. 2-3v.

¹¹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6162, f. 5.

poartă că Maria Cuide împreună cu concubinul ei, armeanul Marcar Adjalogli, a plecat în colonia bulgară Comrat¹². La 19 iunie 1826 Maria dă explicație în scris asupra situației create, în care spune că are 27 ani. S-a căsătorit la vârsta de 13 ani cu locuitorul Hotinului Fiodor Manicovschi și a trăit cu soțul doar 10 luni. După decesul acestuia s-a recăsătorit cu Constantin Carp, cu care a trăit trei ani și a născut un copil, Savelie, care a decedat. Soțul însă, după spusele ei, a început să consume alcool și a adus-o într-o stare de sărăcie grea, neavând loc de trai stabil, locuiau în cătunul maiorului Patarachie. La sfatul soțului său a intrat în serviciul armeanului Marcar Adjalogli, care era posesorul Ciobacciei. După doi ani armeanul a plecat în satul Leca, Maria cu soțul urmându-l. După două luni soțul a părăsit-o și a hoinărit prin Basarabia. La revenirea acestuia în Ciobaccia Maria a mers la soț, dar acesta i-a spus că n-are cu ce s-o întrețină. A refuzat să plece cu Constantin în Moldova, acesta i-a aruncat în față hârtie de divorț și Maria s-a întors în serviciul armeanului. Susține că n-a avut nici o legătură amoroasă cu sus-numitul Marcar, nici un martor n-ar putea confirma infidelitatea ei și că dorește să conviețuiască în continuare cu Constantin, lăsând serviciul la Marcar Adjalogli și întorcându-se în Hotin¹³. În urma cercetării s-a constatat că Constantin Carp nu se află la locul de trai indicat, astfel că dosarul a fost închis. Din cazul examinat se vede clar, că învinuirea de adulter era minuțios examinată. Deoarece soțul n-a putut demonstra adulterul și nici nu era la locul de trai pentru a combate depozitiile soției, divorțul nu i s-a acordat.

Un alt caz este cel al familiei lui Hristi și Vasilca Bulgaru din satul Vulcănești, ținutul Ismail¹⁴. Soțul Hristea a acuzat soția de *comportament depravat*, fapt confirmat de vecini și ocolăș, și a cerut divorț. Soția a intentat o acțiune reconvențională, în care susținea că soțul căuta un pretext pentru divorț și adesea a bătut-o¹⁵. În timpul interogatoriului din 4 octombrie 1818, soțul în vârstă de 38 ani a confirmat că Vasilca s-a obișnuit să trăiască în desfrâu și „umbra haimana” în locuri indecente. El a mai acuzat-o de dese și permanente stări de ebrietate și furturi nu numai de acasă, dar și de la vecinii lor. Prin urmare, consideră că este imposibil să continue să trăiască împreună și

insistă să fie divorțat de „depravată”¹⁶. Vecinii au confirmat că deja de 8 ani Vasilca fură diverse lucruri și le dă la cârciumă în schimbul rachiului¹⁷. În mărturia sa Vasilca, vârsta căreia era de 32 ani, de etnie bulgară, arată că s-a căsătorit în 1798 și a fost cununată de preotul Iane Bolgar și timp de 12 ani a trăit în pace cu soțul. În ultimii 8 ani, după părerea ei, soțul o ura; recunoștea că bea, dar nu are alte vicii de care este învinuită. În locuri diferite fugea din prostie și de frica lui Hristea, care o bătea¹⁸. La 24 octombrie 1818 lui Hristi i se înmânează Decretul №3023 din 16 octombrie de la Dicasteria Exarhală Chișinău, prin care i se cerea să reconcilieze și să trăiască în pace¹⁹. Deja la 24 octombrie, cei doi soți semnează un document prin care se obligă să trăiască „în pace și bună înțelegere”. Soțul urma să fie atent cu soția și s-o stimeze, iar soția trebuia să se comporte cu demnitate și să nu consume băuturi alcoolice. După cum puteți vedea din cazul de mai sus, în ciuda faptului că s-a dovedit comportamentul depravat al soției, la care s-a adăugat starea de ebrietate și furturi, s-a refuzat divorțul și s-a recurs la reconcilierea dintre soți.

Societatea privea negativ adulterul, care era considerat și un păcat, iar femeia învinuită de adulter urma să suporte o atitudine negativă din partea membrilor comunității în care locuia.

O altă cauză de desfacere a căsătoriei era *impotența sau incapacitatea unui dintre soți la viața conjugală*. Cauza dată este specificată în *Hexabiblu lui Armenopulos, Кормчая книга* și legile adoptate de Sinod etc. (Кормчая 1912, гл. 48; Устав 1841, 241, 245-247, 256; Свод 1842, 47, 64). Cercetătoarea Țaturova susține că în Imperiul Rus în baza acestui motiv căsătoria putea fi desfăcută doar după trei ani de căsnicie (Țатурова 1990, 59-65; Țатурова 2011)²⁰. Pentru a demonstra veridicitatea motivului era nevoie de expertiză medicală. Uneori nu era nevoie de a face o expertiză

¹² ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6162, f. 6-6v.

¹³ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6162, f. 6-6v.

¹⁴ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2391.

¹⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2391, f. 5-5 v.

¹⁶ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2391, f. 6.

¹⁷ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2391, f. 7-7v.

¹⁸ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2391, f. 8.

¹⁹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2391, f. 11.

²⁰ În documentul №22038 din 28 februarie 1806 emis de Sinodul Rus se menționează despre desfacerea căsătoriei din motivul incapacității îndeplinirii obligațiilor conjugale cauzate de la naștere sau din motive căpătate pe parcursul vieții: „о разлучение от супружества за неспособностью к супружескому сожитию или от природы или от других случившихся в течении времени причин”; documentul №29728 din 8 ianuarie 1824 prevede cauza de divorț pe motivul impotenței soțului „о разводе по причине оскпления мужа” (ПСЗРИ 1830b; ПСЗРИ 1830e).

medicală, deoarece învinuitul recunoștea faptul (Загорский 1884, 322). Urmările erau complicate doar pentru soțul incapabil, deoarece era supus imposibilității recăsătoririi.

Un caz de divorț, care a avut la bază nu numai pricina de impotență, dar și atenta la cinstea soției, însoțită de bătaii tiranice a fost cel al soților Fedora și Andrei Cuciuc. Fedora, de baștină din satul Mimoreni, ținutul Orhei, s-a căsătorit cu locuitorul satului Buiucani Andrei Cuciuc în 1814. Peste câteva luni de la căsătorie depune o jaloabă în care își învinuiește soțul că este impotent, în prima noapte de căsnicie a atentat la cinstea ei, dând-o spre pângărire rudei Nanie Iosif, o bate fără milă, n-o întreține și este slab de minte. Nemaiputând răbda un asemenea tratament inuman, Fedora a povestit rudelor și s-a adresat în instanță²¹. Pe baza acestui caz a fost inițiată o anchetă în urma căreia s-a stabilit: 1. Andrei și Fedora au fost cununați la 24 ianuarie 1814 de către preotul Vasilie cu voia și încuviințarea ambilor. 2. Andrei a confirmat că este impotent și recunoaște că toate cele spuse de Fedora, referitor la pângărirea ei, sunt fapte adevărate. Nanie refuză să recunoască faptul săvârșit. În urma cercetărilor s-a demonstrat că Andrei și Gafița, soția lui Nanie, sunt veri primari, mamele lor, Meliana și Maria, fiind surori, astfel Nanie ar fi cumnat de la verișoară. 3. S-a adevărat faptul că Andrei e cam slab de minte și nu-și întreține soția, dar o tiranizează și o bate²². Hotărârea Dicasteriei din 30 decembrie 1814 a fost următoarea: 1. A se permite desfacerea căsătoriei Fedorei și a lui Andrei pe următoarele motive – impotență, atentat la cinstea soției, bătaii tiranice. 2. Deoarece Fedora nu este vinovată în adulter, dar a fost pângărită de Nanie cu permisiunea lui Andrei, nu va fi supusă epitemiei și îi este îngăduit a se recăsători. 3. Andrei este pe viață lipsit de dreptul de recăsătorie. 4. Cazul atentatului la cinstea Fedorei, săvârșit prin complicitate de Nanie cu Andrei, să fie examinat de Guvernământul civil²³. Acest caz de divorț a fost soluționat în favoarea femeii, toate învinuirile ei fiind demonstrate.

Nu întotdeauna însă autoritățile luau în considerație motivul numit. Astfel, la 21 mai 1827, locuitorul orașului Bender Muntean se adresează Mitropolitului cu rugămintea de a i se desfăcea căsătoria. Petiționara relatează că șase ani în

urmă s-a căsătorit legal cu Ștefan Muntean, dar pe perioada vieții conjugale n-a avut contact fizic cu soțul, fapt care poate fi demonstrat. Fiind tânără și nedorind să ducă o viață desfrânată, roagă să i se permită divorțul pentru a se recăsători²⁴. Rezoluția pe acest caz a fost negativă²⁵. După cum se vede, nu întotdeauna se sfârșea cu divorț chiar și un caz demonstrat de impotență. Cazul de mai sus este ilustrativ, femeia fiind nevoită să continue viața în comun cu soțul.

Lipsa de acasă. Printre motivele de divorț era și lipsa de acasă²⁶. Pentru ca acest motiv să fie legitim se cerea urmarea a câteva condiții: lipsa timp de 5 ani; nevinovăția soțului rămas acasă și purtarea cuviincioasă a acestuia pe toată perioada lipsei soțului dispărut (Загоровский 1884).

Examinarea cazurilor de divorț în urma lipsei de acasă prevedeau o serie de acțiuni. În urma adresării în instanță erau colectate date referitoare la comportamentul soțului în perioada conviețuirii și relațiile dintre ei – dacă se certau sau aveau neînțelegeri în familie. Date despre termenul de lipsire de acasă și despre comportamentele soților se culegeau la locul de trai al soților de la preoți, inclusiv cei care au cunoscut cuplul, în cazul dacă erau în viață, rudele, vecinii (Загоровский 1884), astfel că întreaga comunitate era implicată în procesul de divorț. Uneori se verificau datele despre cununie, când au fost cununați și dacă căsătoria a fost benevolă. Ulterior toate datele necesare pentru proces erau colectate pe două căi: 1. de la autoritățile locale – a) se verifica dacă a fost depusă la timp cererea de dispariție a soțului, b) ce măsuri au fost luate de către instanța civilă pentru găsirea persoanei dispărute, c) ce rezultate au dat căutările; 2. de la locuitori sub jurământ se luau mărturiile – a) dacă în cererea reclamantului este corect indicat timpul dispariției persoanei, b) dacă s-a auzit ceva de persoană din acel moment, c) care era comportamentul soției în timpul traiului în comun etc. (Загоровский 1884).

Ilustrative în acest sens sunt: cazul lui Ștefan Mostovoi din satul Șinișăuți, ținutul Orhei, și al locuitorului satului Tâțcanu din ținutul Orhei, Lupul Cioban, care prezintă etapele examinării unor ce-

²¹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 681, f. 1-1v.

²² ANRM, F. 205, inv. 1, d. 681, f. 5-9.

²³ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 681, f. 9.

²⁴ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 5675, f. 1-1v.

²⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 5675, f. 2.

²⁶ Despre acest motiv de divorț vezi legea №22038 din 28 februarie 1806, №24360 din 25 septembrie 1810, №25140 din 13 iunie 1812, №5585 din 31 august 1832, №6845 din 24 februarie 1834 în (ПСЗРИ 1830b; ПСЗРИ 1830c; ПСЗРИ 1830d; ПСЗРИ 1833, ПСЗРИ 1835).

rieri de divorț, motivate de părăsirea familiei de către unul dintre soți și lipsa îndelungată a acestuia.

La 21 iunie 1813 Ștefan Mostovoi se adresează mitropolitului Moldovei Gavriil Bănulescu-Bodoni cu rugămintea de a i se desface căsătoria și a i se permite recăsătoria. În cerere Ștefan relatează că deja de șapte ani soția Xenia l-a părăsit, s-a căsătorit cu Demian Pihun și locuiește în satul Chisilița ținutul Chilia și nu are șanse de a o întoarce²⁷. La 10 iulie 1813 Dicasteria Exarhală dispune ca protopopul Stavarachi Costin să cerceteze cazul²⁸. Ceva mai târziu, la 2 august, Xenia și concubinul ei depun mărturii despre circumstanțele căsătoriei. Xenia relatează că a fost cununată cu Ștefan Mostovoi în satul Șarapanovca, unde locuia, de către preotul Ioan Cepol, între timp decedat. Au trăit împreună 14 ani, timp în care soțul ei se îmbăta și des o bătea. Pe lângă aceasta a mai împrumutat și bani, pentru care trebuia să pască și să mulgă vacile moșierului. Nemaiputând îndura un astfel de comportament, Xenia a fugit și în iunie 1807 a trecut Nistrul. În satul Fuzovca, ținutul Orhei, l-a întâlnit pe Demian Pihun, cu care a conviețuit ilegal un an. Au fost sfătuiți să se boteze, ceea ce au și făcut, apoi s-au cununat. Totodată Xenia remarcă că preotul și nașul de cununie nu cunoșteau faptul că primul soț e în viață, dar actualul soț era în cunoștință de cauză²⁹. Demian a relatat aceeași situație³⁰. La 7 decembrie 1813 protoiereul Feodor Maliavinschi raportează Dicasteriei Exarhale Chișinău despre colectarea datelor cerute în cazul de mai sus³¹. În cazul dat este clară ilegalitatea celei de-a doua căsătorii.

În 1825 Lupul Cioban se adresează în instanță cu rugămintea de a i se desface căsătoria³². El relatează că s-a căsătorit cu Maria în iulie 1817 în satul Logănești, dar în urma comportamentului depravat, după două săptămâni de viață comună, soția a plecat într-o direcție necunoscută și deja de 7 ani nu știe nimic de ea. În urma anchetei, atât frațele și sora Mariei, cât și vecinii au confirmat că nu cunosc nimic de soarta femeii de mult timp. La aceasta s-a adăugat și confirmarea de viață depravată dusă de Maria, care fugea la cărciumă, stăpânul căreia, Ivan Șchiopul, o întreținea și se pare că era amantul ei. După ce soțul a pedepsit-o

pentru acest comportament, ea a fugit de acasă. Lupul, din contra, se caracteriza foarte pozitiv de către săteni³³. În baza prevederilor din *Кормчая книга* se declară divorțați și fiind Lupul tânăr de 33 ani i se permite a se recăsători, iar Maria, conform legii 48 a Pravilei lui Vasilie cel Mare a fi fără drept de recăsătorie. Din acest proces de divorț, drept motiv al căruia a servit comportamentul depravat al soției, la care s-a adăugat o dispariție timp de 7 ani, se vede că a avut o durată de 5 ani. La baza hotărârii instanței a stat culegerea de nomocanoane *Кормчая книга*, care se utiliza pe larg în Rusia, iar în Țara Moldovei este pomenită deja la 1808.

Îmbrăcarea hainei monahale. Un motiv pentru divorț destul de răspândit în perioada examinată era îmbrăcarea hainei monahale de către unul dintre soți sau de ambii soți. În *Кормчая книга* se menționa: „Аще же составляюща браку, или муж един или едина жена внидет в монастырь да разрешится брак” (*Кормчая* 1912, gl. 42). În istoriografia rusă s-a polemizat asupra determinării fenomenului călugăriei din punctul de vedere al desfacerii căsătoriei: este acesta o metodă de încetare a căsătoriei sau un motiv de divorț (Павлов 1902, 388; Победоносцев 1876, 92; Загоровский 1884, 168). La aceasta se adaugă și explicația expresiei „да разрешится брак”, care poate fi interpretată diferit (Цатурова 1990, 59-60). Dificultatea mai consta și în faptul că acceptul la divorț ca și la îmbrăcarea hainei monahale era în competența autorității ecleziastice, în Imperiul Rus – Sinodul. Regulamentul Duhovnicesc introducea condiții speciale pentru cei care erau căsătoriți și doreau să se călugărească: vârsta de 50-60 ani, acceptul soțului-soției, copiii maturi și independenți în plan material (ПСЗРИ 1830а, 708). Cercetătoarea T. Țaturova susține, că spre deosebire de alte motive pentru divorț, acesta era unul care era privit cu respect și în arhivele Rusiei sunt numeroase dosare atât cu călugărirea unuia dintre soți, cât și cu rugămintea de a-i permite soțului rămas în lume să se recăsătorească (Цатурова 1990, 60).

Cu toate circumstanțele enumerate mai sus, instanțele ecleziastice nu întotdeauna acceptau divorțul. Drept exemplu este cazul Annei Zicol din Akkerman, care la 23 octombrie 1818 se adresează Dicasteriei Exarhale Chișinău cu o cerere de a-

²⁷ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 302, f. 1.

²⁸ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 302, f. 4.

²⁹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 302, f. 12.

³⁰ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 302, f. 12.

³¹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 302, f. 10.

³² ANRM, F. 205, inv. 1, d. 4954, f. 1.

³³ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 4954, f. 27-29.

i permite divorțul și a doua căsătorie³⁴. Soțul ei, Filip Eremei Zicol, era mult mai în vârstă decât soția și cu o stare de sănătate precară. Dumnealui a decis să se călugărească. Anna avea doar treizeci de ani și a rămas, conform declarațiilor ei, fără mijloace de existență³⁵. Referindu-se atât la decizia voluntară a lui Filip, cât și la prevederile legale, conform cărora decizia de a îmbrățișa tagma monahală a unuia dintre soți era un motiv de desfacere a căsătoriei, Anna a solicitat în instanță divorțul și permisiunea de a se recăsători. Încă la 17 iunie 1818 soțul a confirmat în scris decizia sa de a se călugări, acordul la divorț și hotărârea de a susține dreptul Annei la a doua căsătorie. Decizia lui Filip Zicol este confirmată de trei martori și întărită de semnătura polițmaistrului orașului Akkerman și ștampila poliției orașenești³⁶. La 20 noiembrie 1818 protoiereul de Akkerman Fiodor Maliavinschi a trimis un raport Dicasteriei Exarhale din Chișinău în care a comunicat că Annei Zicol i-a fost înmănată hotărârea Dicasteriei conform căreia i se interzice a doua căsătorie atât timp cât soțul este în viață, iar divorțul cu primul soț n-a fost recunoscut³⁷. Astfel, deși toate prevederile și condițiile legale erau urmate (prezența liberei voințe a soțului de a se călugări, vârsta acestuia era înaintată, soția accepta hotărârea soțului, iar acesta la rândul lui nu era împotriva recăsătoriei Annei, copii nu aveau), instanța a considerat imposibilă desfacerea căsătoriei.

Căsătoria urma să fie încheiată strict conform canoanelor. Orice *abatere* putea servi drept motiv de desfacere a căsătoriei. Printre cazurile de divorț înregistrate în fondul Dicasteriei Exarhale Chișinău am depistat și unele care aveau la bază încălcarea normelor bisericii, căsătorii desfăcute la inițiativa autorității bisericești. După cum este bine cunoscut, persoanelor de credință ortodoxă le este interzisă a patra căsătorie (Абрамов 1900, 17; Georgescu 1980, 240; Zabolotnaia 2011b, 23-24; Zabolotnaia 2011a, 108-109)³⁸.

În 1819 a fost examinat cazul lui Tudor Ghiba, paracliser al satului Briceni, ținutul Hotin, căruia

urma să i se retragă cinul duhovnicesc pentru a patra căsătorie³⁹.

La 5 februarie 1819 în Dicasterie a fost înregistrat raportul protoiereului Ținutului Hotin Loncicovschi despre faptul că sus-numitul paracliser, întărit în cinul său la 10 mai 1810, a recunoscut că este căsătorit a patra oară. În urma anchetei și interogării s-a stabilit: 1) Prima căsătorie a fost înregistrată în 1774 în satul Mărcăuți, ținutul Hotin. A trăit cu soția Vasilisa 20 ani, iar în 1794 soția a murit de ciumă. 2) A doua căsătorie a fost înregistrată în Briceni, în 1796. Cu soția Maria a trăit doi ani, iar în 1798 ea a decedat. 3) În 1799 s-a căsătorit a treia oară, cu locuitoarea satului Savca, ținutul Soroca, Eufrosinia, și s-au cununat în Briceni. Ghibu susține că după 11 luni de trai comun, a demascat soția în beție și alte vicii, iar ea nu dorea să mai rămână împreună. De aceea Tudor a luat permisiune de divorț de la cadiul ture și a trimis-o pe Eufrosinia acasă. 4) În 1801 s-a căsătorit cu văduva Anastasia. Martorii au arătat că nu știau despre cele patru căsătorii ale lui Ghiba. Nașul de cununie în cea de-a patra căsătorie, Burzui, a mărturisit că nu știa că e a patra căsătorie⁴⁰.

Ulterior, s-a hotărât: căsătoria a patra este nelegitimă și este desfăcută. Deși, în conformitate cu canoanele bisericești, ambii foști soți urmau să fie supuși la epitimie, având în vedere vârsta lor înaintată, ei au fost condamnați doar la pocăire.

După cum s-a observat în cazurile de mai sus, pe fiecare caz în parte se efectua o anchetă minuțioasă, cu depoziții ale martorilor, cu foi de jurămintе, extrase din cărțile metrice etc.

Beția, un motiv de divorț care nu era invocat în prevederile legislative, era bine cunoscut în Țara Moldovei în secolul XVIII⁴¹. Și în Basarabia în prima

³⁹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2376.

⁴⁰ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2376, f. 5-16.

⁴¹ La 8 ianuarie 1742, în Iași, Ion Neculce judecă pricina dintre Gheorghe Căldărar și Safta, văduva nepotului lui de soră, pentru niște case cu loc pe ulița Hagioaiei. În timpul procesului s-a constatat că Safta, fiind căsătorită cu Ioniță, a suferit mult din cauza beției acestuia, astfel că, nemaiputând suporta, a cerut divorț. Deoarece mai întâi se încerca a rezolva conflictul prin discuții și acordarea unui termen de corectare Safta n-a primit „cartea de despărțanie”. Între timp soțul a decedat, astfel că căsătoria a încetat pe cale naturală: „Cât au trăit Ioniță împreună cu Safta tot au stăpânit casa și nici un cap de pricină n-au putut să areti. Iar apoi de la o vreme alegându-să Ioniță bărbatul Saftii un om bețiv, stricătoriu și blăstămat la toate lucrurile lui, nevrednic de ținut orândă casii, au rămas lucrul ca să dispartă Safta de dânsu. Și având ei giudecată înmăntate sfinții sale părintelui chir Antonie mitropolitul, deodată nu le-au dat voie să se dispărți, nici i-a făcut Safti carte la mână de

³⁴ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2371, f. 1-1v.

³⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2371, f. 1-1v.

³⁶ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2371, f. 2-2v.

³⁷ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2371, f. 15-16.

³⁸ În Syntagma lui Matei Vlastares este specificat: „...dacă cineva va îndrăzni să se căsătorească pentru a patra oară – ceea ce nu este <în drept> căsătorie – nu numai că această căsătorie va fi socotită fără ființă, dar nici copiii născuți din această < căsătorie > nu sunt ținuți legitimi” (Vlastares 1958, 629).

jumătate a secolului al XIX-lea a fost invocat acest motiv în cererile de divorț. La 14 ianuarie 1813 Ioana, soția lui Ion Morariul din satul Petricani, ținutul Orhei, înaintea o plângere în care roagă să fie despărțită de soțul ei care i-a băut zestrea⁴².

Cu toate acestea, au existat cazuri în care reclamații și-au retras cererile de divorț, deși în conformitate cu legile locale aveau toate motivele de divorț. Printre aceste cazuri trebuie amintit pe cel al Mariei Buticovici din satul Chișla, ținutul Hotin. La 9 aprilie 1829, Maria a scris o petiție adresată Arhiepiscopului de Chișinău și Hotin, Dimitrie, pentru a-i permite să desfacă căsătoria cu Andrei Buticovici⁴³. Drept motiv pentru divorț era comportamentul soțului, care timp de șase ani de căsătorie bea în fiecare zi și o supunea unui tratament inuman, tiranic, amenințând-o s-o omoare. Amenințările, bătăile, și alungarea noaptea de acasă cu un copil mic nu încetau. La aceasta s-a adăugat adulterul, femeii depravate fiind aduse în căminul familial⁴⁴. Dar, o lună mai târziu, Maria scrie către Dicasterie că n-ar dori obținerea „desfacerii căsătoriei” pentru un motiv rușinos. La

despărțanie, și le-au mai lungit sorocul o samă de vreme, ca doar își va mai lăsa Ioniță, bărbatul său, lucrurile cele blâstemătaști și-și va căuta orânde casii; și păr-a să plini sorocul s-au tâmplat de-au murit și Ioniță, bărbatul său, și i-au rămas doi copii făcuți cu dânsul împreună moștenitorii casii” (Documente 2001). Un alt caz care are la bază beția, dar și punerea în pericol a vieții este cel al procesului între Safta și Dumitru Țuvlic, cizmarul. La 28 ianuarie 1744, Nechifor, arhiepiscopul și mitropolitul Sucevei și a toată Moldova, în urma examinării, hotărăște ca Safta să fie despărțită de soțul ei și să rămână despărțită și fără drept de a se recăsători până la moarte sau până la călugărirea unuia dintre ei. Procesul a fost, după cum se vede, intentat de Safta, care se plânge că „trage mare supărare și pedeapsă de cătră Dumitru, fiind om cu nărav rău și cu natura beției, zlobiv la fire, în toate zilele îmbătându-se și sărind asupra ei cu groznică bătaie și usturime atâta cât di ucisăturile lui și copiii au pierdut și niște vii a ei ce-au avut dzestre de la părinții i le-au vândut”. Vecinii fiind interogați au confirmat „a lor rea viață și netocmire”, femeia fiind deseori bătută și chiar cu capul spart, încrunțată, „alte ori cu ochii vineți și cu alte semne grozave de ucisăturile lui cele fără milă”. Mai întâi conflictul a încercat să fie rezolvat pașnic prin muștrări și convorbiri, apoi nefiind nici un rezultat, l-au „închis și l-am certat cu toiage”, dar fără rezultat. În așa circumstanțe, pentru a evita primejdia de moarte, s-a hotărât: „să fie osăbiți și dezlipiți unul de cătră altul de împreunarea lor trupească, nici să aibă bărbatul treabă cu femeia, nici femeia cu bărbatul în viața lor și nici să fie el volnic a să însura, nici ea a să mărita; și așa să-și petreacă viața lor până s-o tâmpla să moară vreunul dintre dânsii sau să să călugărească și atunci partea care va rămânea să fie volnică a să căsători”. Fiecărui dintre foști soți i s-a înmănat carte de despărțanie: „am dat lamâna femeii această carte a mitropoliei noastre ca să fie slobodă de cătră bărbatul ei Dumitru și să-și stăpânească și casa. Iară el să nu aibă treabă nici cu casa, nici cu femeia” (Documente 2001, 235).

⁴² ANRM, F. 205, inv. 1, d. 294, f. 1.

⁴³ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6462.

⁴⁴ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6462, f. 1.

aceasta se adaugă „mâhnirea sufletului” și rugămintele soțului. Maria a decis să ierte soțul⁴⁵. Din cele expuse am concluzionat că femeia s-a lăsat convinsă de soț că vor duce un trai decent.

Generalizând cele expuse, constatăm că documentele din fondurile Arhivei Naționale a Moldovei permit o analiză detaliată a istoriei familiei din Basarabia în secolul al XIX-lea în general și a problemei divorțului în special. Cantitatea mare de dosare care prezintă problema divorțului, precum și procentul ridicat al femeilor care sunt inițiatore ale proceselor de divorț, demonstrează o schimbare la nivelul mental al societății.

În urma cercetării și analizei dosarelor concluzionăm că în Basarabia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cele mai frecvente motive pentru care se solicita divorțul și care au dus la desfacerea căsătoriei erau: adulterul, tentativa de omor, beția, încălcarea normelor de căsătorie etc. Însă deseori, chiar și după demonstrarea unor motive serioase de divorț, precum ar fi îmbrățișarea tagmei monahale de către un soț, impotența etc., puteau să nu constituie motiv de divorț. Unele cereri de divorț conțin doar un singur motiv de divorț, altele conțin mai multe motive: adulter și beție; bătaie, beție și infidelitate etc. Divorțul era intentat atât de bărbați, cât și de femei, care reprezentau diferite categorii sociale.

Problemele legate de procesele civile erau rezolvate de către instanța ecleziastică, Procedura de divorț era una de durată, specială pentru fiecare caz în parte. Se examina cererea reclamantului, se întregau ambele părți, se interogau martorii, în unele cazuri se cerea prezentarea documentelor confirmatoare ale căsătoriei etc., astfel în universul intim al familiei se implica nu numai biserica, dar și societatea.

Sentința pronunțată de instanță hotăra viitorul soților: aceștia se declarau divorțați sau erau forțați să continue viața în comun. Prin sentință cel vinovat era privat de dreptul de a se recăsători, sau ambilor soți li se interzicea recăsătorirea, se aplicau pedepse morale, epitemia etc. În același timp, autoritățile ecleziastice făceau tot posibilul pentru a păstra familia, căutau diferite motive și argumente pentru a împiedica divorțul, deoarece se distrugau fundamentele mentale de indispensabilitate a familiei. Totodată femeile erau deosebit de afectate de divorț, deoarece societatea în ansamblu nu privea bine o femeie divorțată.

⁴⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 6462, f. 2.

Bibliografie

- Barbu 1992:** V. Barbu, „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu dispartă”. Studii asupra divorțului în Țara Românească în perioada 1780-1850. *Revista de Istorie* 11-12, III, 1992, 1143-1155.
- Bohîlțea 2010:** Fl.M. Bohîlțea, *Istoria familiei romane* (București 2010).
- Bolovan, Bolovan 2010:** S. Bolovan, I. Bolovan, Contribuții privind divorțialitatea în Transilvania la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. In: (coord. C. Pădureanu, I. Bolovan) *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)* (Arad 2010), 99-114.
- Brie 2010:** M. Brie, Divorțul ca formă de erodare a familiei în comitatele Bihor și Sătmar (a doua jumătate a secolului XIX). In: (coord. C. Pădureanu, I. Bolovan) *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)* (Arad 2010), 77-98.
- Cazacu 1999:** M. Cazacu, La famille et statut de la femme en Moldavie. *Revista de istorie socială* II-III (1997-1998), 1999, 1-17.
- Chipea 2001:** Fl. Chipea, *Familia contemporană. Tendințe globale și configurații locale* (București 2001).
- Codul 1958:** *Codul Calimah, ediție critică* (București 1958).
- Documente 2001:** Documente privitoare la orașul Iași. Vol. V. Acte interne (1741-1755) (Iași 2001).
- Fuștei 2008:** N. Fuștei, *Creștinismul pe înțelesul tuturor* (Chișinău 2008).
- Georgescu 1980:** V.Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (București 1980).
- Ghiță 2010:** E. Ghiță, Două cazuri de divorț în orașul Arad în secolul al XVIII-lea. In: (coord. C. Pădureanu, I. Bolovan) *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)* (Arad 2010), 63-68.
- Ghițulescu 2002:** C. Ghițulescu, Familie și societate în Țara Românească (secolul al XVII-lea). *Studii și materiale de istorie medie* XX, 2002, 110-113.
- Ghițulescu 2004:** C. Ghițulescu, În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țările Românești ale secolului al XVIII-lea (București 2004).
- Manualul legilor 1921:** *Manualul legilor sau așa-numitele cele șase cărți adunat de pretutindeni și prescurtat de vrednicul de cinstire păstrătorul de legi și judecător în Salonic Constantin Harmenopulos, tr. de Ioan Peretz* (București 1921).
- Mârza 2004:** D. Mârza, Femeia între familie și societate în Moldova regulamentară. In: (coord. A. Ciupală) *Despre femei și istoria lor în România* (București 2004), 7-25.
- Necula 2001:** Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, „Glasul Bisericii” nr. 9-12, 2001, 119-130.
- Solcan 1999:** Ș. Solcan, *Familia în secolul al XVII-lea în Țările Române* (București 1999).
- Solcan 2010:** Ș. Solcan, Divorțul în Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea și în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. In: (coord. C. Pădureanu, I. Bolovan) *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)*, (Arad 2010), 17-22.
- Studii 2010:** (coord. C. Pădureanu, I. Bolovan) *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)* (Arad 2010).
- Székely 1997:** M.M. Székely, Structuri de familie în societatea medievală moldovenească. In: *Arhiva Genealogică*, IV (IX), nr. 1-2 (Iași 1997), 59-119.
- Vlastares 1958:** M. Vlastares, *Syntagma* (Culegere de canoane). In: *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului RP Română*, vol. II. Întocmită de Șt. Pascu și Vl. Hanga (București 1958), col. 1116-1117.
- Zabolotnaia 2010:** L. Zabolotnaia, Statutul social și situația juridică a femeilor în procesul de divorț în țările românești (secolul al XVII-lea). In: (coord. C. Pădureanu, I. Bolovan) *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)* (Arad 2010), 23-38.
- Zabolotnaia 2011a:** L. Zabolotnaia, Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european până la începutul sec. al XVIII-lea (Căsătorie, logodnă, divorț) (Chișinău 2011).
- Zabolotnaia 2011b:** L. Zabolotnaia, Instituția căsătoriei în epoca medievală: impedimente și interdicții. Explorări de antropologie istorică și studii comparative. *Трагетия* s.n. 2, vol. V (XX), 2011, 9-30.
- Абрамов 1900:** Я.В. Абрамов, *Развод* (Санкт-Петербург 1900).
- Аркадьева и др. 2005:** Т.Г. Аркадьева, М.И. Васильева, В.П. Проничев, Т.Г. Шарри, *Словарь русских историзмов* (Москва 2005).
- Белякова 2001:** Е. Белякова, Брак и развод в России XIX в. *История* №15, 2011 http://his.1september.ru/2001/15/no15_01.htm
- Белякова 2004:** Е.В. Белякова, Церковный суд и проблемы церковной жизни. Дискусии в православной российской церкви начала XX века. Поместный собор 1917-1918 гг. и предсоборный период (Москва 2004).

- Белякова 2008:** Е.В. Белякова, Источники Печатной Кормчей. Вестник церковной истории №3(11), 2008, 99-115.
- Библейская 2005:** Библейская энциклопедия (Москва 2005). [http://slovari.yandex.ru/~книги/Библейская энциклопедия](http://slovari.yandex.ru/~книги/Библейская_энциклопедия)
- Большая 1955:** Большая Советская энциклопедия. 2-е изд. Гл. ред. Б. Введенский, т. 35 (Москва 1955).
- Большая 1975:** Большая Советская энциклопедия. 3-е изд. Под ред. А. Прохорова, т. 21 (Москва 1975).
- Большой 1991:** Большой энциклопедический словарь. Гл. ред. А. Прохорова, т. 2 (Москва 1991).
- Большой 1997:** Большой энциклопедический словарь. Под ред. А. Прохорова (Москва 1997).
- Большой юридический 1997:** Большой юридический словарь. Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских (Москва 1997).
- Быховский 1912:** В.В. Быховский, Брак, раздельное жительство супругов и **развод** (Москва 1912).
- Демографический 1985:** Демографический энциклопедический словарь. Гл. ред. Д.И. Валентей (Москва 1985).
- Дорская 2007:** А.А. Дорская, Гражданский развод в Российской империи: историко-правовой аспект. История государства и права №6, 2007, 6-8.
- Загоровский 1884:** А. Загоровский, О разводе по русскому праву (Харьков 1884).
- Кормчая 1912:** Кормчая, напечатанная с оригинала патриарха Иосифа (Москва 1912).
- Павлов 1887:** А.С. Павлов, 50-я глава Кормчей книги, как исторический и практический источник русского брачного права (Москва 1887).
- Победоносцев 1876:** К. Победоносцев, Курс гражданского права, ч. II (Санкт Петербург 1876).
- Полное 1876:** Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи, т. IV (Санкт Петербург 1876).
- ПСЗРИ 1830а:** Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, т. 6 (1720-1722) (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830б:** Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, т. 29 (1806-1807) (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830с:** Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, т. 31 (1810-1811) (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830д:** Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, т. 32 (1812 - 1815) (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830е:** Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, т. 39 (1824) (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1833:** Полное собрание законов Российской империи, собрание второе, т. 7 (1832) (Санкт Петербург 1833).
- ПСЗРИ 1835:** Полное собрание законов Российской империи, собрание второе, т. 9 (1834), отделение 1 (Санкт Петербург 1835).
- Реальный 1914:** Реальный словарь классических древностей. Под редакцией Й. Геффкена, Э. Цибарта. - Тойбнер. Ф. Любкер. 1914. [http://slovari.yandex.ru/~книги/Классические древности/Расторжение брака/2/](http://slovari.yandex.ru/~книги/Классические_древности/Расторжение_брака/2/)
- Свод 1842:** Свод Законов Российской Империи, 2-е изд. (Санкт Петербург 1842).
- Социологический словарь:** Социологический словарь <http://enc-dic.com/sociology/Razvod-Rastorzhenie-Braka-7331.html>
- Устав 1841:** Устав Духовной Консистории (Санкт Петербург 1841).
- Цатурова 1990:** М.К. Цатурова, Прекращение брака по русскому семейному праву XVIII в. В: Вестник Московского университета. Сер. 11, Право. №5 (Москва 1990), 59-65.
- Цатурова 2011:** М.К. Цатурова, Три века русского развода XVI-XVIII века (Москва 2011).
- Юридический 1984:** Юридический энциклопедический словарь. Под ред. А.Я. Сухарева (Москва 1984).

Divorces in Bessarabia in the first half of the 19th century

Abstract

A study of the problem of divorce in the 19th century is no less important than research of other issues in the field of marriage and family, because this act influenced the position of ex-spouses, especially women in society. A limited number of grounds for divorce, as well as the social foundation and moral principles of the 19th century made a divorce very difficult and controversial issue.

The issues of divorce in the history of Moldova and Wallachia during the 19th century were examined in works by V. Barbu, S. Solcan, C. Ghițulescu, M.M. Szekely, L. Zabolotnaia, S. Bolovan, I. Bolovan, and M. Brie. Their studies indicate that the Orthodox Church allowed the dissolution of marriage in certain cases, such as adultery, inappropriate behavior, battering and threat to life, expulsion of the wife out of home, taking the monastic vows, heresy, proxenetism, lesbianism, pedophilia, etc. However, until now there were not published any works on the history of marital divorce in Bessarabia after 1812, when it became a part of the Russian Empire.

This article provides specific examples of how the church rules on divorce were respected in the first half of the 19th century. As research sources there were used documents from the State Archives of the Republic of Moldova, namely from the files of the Chișinău Theological Consistory and the Civil Court of Bessarabia, which addressed such matters.

At the beginning of the 19th century the civil law in Bessarabia had standards of the local law. According to Harmenopoulos's "Hexabiblos" (title 12, volume 4), there existed "reasons for husband's divorce to the detriment of his wife" and "reasons for wife's divorce to the detriment of her husband". In the first case, a husband could divorce his wife for the following reasons: adultery, attempt on husband's life, wife's repast with other men without the knowledge of her husband, participation in public events without the knowledge of her husband, abortion, wife's missing from home against the will of her husband, unless she visited her parents. In the second case, reasons for divorce were: husband's impotence, the attempt on wife's life, adultery even after the second warning, wife's accusing of adultery unproven by husband. A common reason for divorce was the monasticism.

The marriage could be dissolved in the case of a wife's depravity. Archival materials show, however, that there were different reasons and means to resolve the issue in favor of preserving the family. This was the case of the family of Hristi and Vasilca Bulgaru from the village of Vulcănești, Izmail County. Despite the fact that the accusation in wife's depraved behavior, as well as drunkenness and theft, was proved, the divorce was rejected and the case ended in reconciliation between the spouses.

Among the cases of divorce, as reflected in the documents of the Chișinău Theological Consistory, there were marriages dissolved by the church because of the infringement of the church norms. For example, in 1819 it was considered the case of a sexton of the Briceni village, Hotin County, Tudor Ghiba, who had married a fourth time. It was decided to recognize the fourth marriage illegal. Although in accordance with the principles of the church ex-spouses had to be subjected to penance, because of their advanced age they were sentenced only to repentance.

However, there have been cases when the applicants withdrew their petitions for divorce, even though under local laws there were all grounds for the dissolution of marriage. Among these cases it should be noted that of a resident of the village of Chișla, Hotin County, Maria Buticoviceva, who wished to divorce her husband Andrei Buticovicev. The motive for the petition for divorce was his behavior: he drank every day, threatened to take her life, and expelled her out of the house at night with the young child. But a month later, Maria decided to forgive her husband and refused to divorce.

So, we can conclude that the reasons for divorce in Bessarabia in the first half of the 19th century were a violation of church rules concerning marriage, monasticism, attempt on the spouse's life, adultery and some others. At the same time, the ecclesiastical authorities usually tried to prevent divorce, doing everything possible to preserve the family.

Разводы в Бессарабии в первой половине XIX века

Резюме

Исследование проблемы расторжения брака в XIX веке не менее важно, чем изучения других вопросов в области семьи и брака, поскольку оно оказывало влияние на положение бывших супругов, и особенно женщины, в обществе. Ограниченное количество мотивов для развода, а также общественные устои и моральные принципы XIX века делали расторжение брака довольно сложной и противоречивой проблемой.

Вопросами истории разводов в Молдавском княжестве и Валахии в период до XIX века занимались В. Барбу, Ш. Солкан, К. Гицулеску, М.М. Шекели, Л. Заболотная, С. Болован, И. Болован, М. Брие. Их исследования свидетельствуют, что православная церковь разрешала расторжение брака в определенных случаях, среди которых измена, неадекватное поведение, побои и угроза жизни, изгнание жены из дома, постриг в монашество одного из супругов, ересь, сводничество, лесбиянство, педофилия и прочие. Однако до сих пор не было опубликовано ни одной работы, посвященной истории супружеских разводов в Бессарабии после 1812 года, когда она находилась в составе Российской империи.

В данной статье приводятся конкретные примеры соблюдения церковных правил в отношении разводов в первой половине XIX века. В качестве источников были использованы документы из фондов Государственного архива Республики Молдова, а именно из фонда Кишиневской Духовной Консистории, где рассматривались подобные дела.

В начале XIX века гражданское право в Бессарабии следовало нормам местного права. Согласно «Шести-книжию» Арменопула, титул 12, книга 4, существовали «причины развода мужа во вред жены» и «причины развода жены во вред мужа». В первом случае муж мог развестись с женой по следующим причинам: супружеская неверность; покушение жены на жизнь мужа; «пирование» жены с чужими мужчинами без ведома мужа; посещение публичных зрелищ без ведома мужа; аборт; отсутствие жены дома против воли мужа, кроме случая, если она была у родителей.

Во втором случае причинами для расторжения брака служили: половое бессилие мужа; покушение мужа на жизнь жены; нарушение мужем супружеской верности, даже после двухразового предупреждения; недоказанное обвинение мужем жены в измене. Общей причиной для расторжения брака служил постриг в монашество.

Брак мог быть расторгнут в случае распутного поведения жены. В «Кормчей книге» говорится, что развод возможен, «аще жена блуд сотворит». Однако архивные материалы свидетельствуют, что находились разные причины и средства урегулирования данной проблемы в пользу сохранения семьи. Так было в случае семьи Василки и Христи Булгару из села Вулканешты Измаильского уезда. Муж, Христия, требовал развода по причине развратного поведения жены, подтверждаемого свидетелем. Жена предъявила встречный иск, заявив, что муж ищет предлог для развода, а также часто избивает ее. Несмотря на то, что было доказано обвинение в распутном поведении, а также в пьянстве и воровстве, в расторжении брака все же было отказано и дело закончилось примирением супругов.

Среди случаев разводов, отраженных в документах из фонда Кишиневской Духовной Консistorии, есть браки, расторгнутые по инициативе церкви. Так, в 1819 году рассматривалось дело Тудора Гибы, пономаря из Бричан Хотинского уезда, женившегося в четвертый раз. Было принято решение четвертый брак признать незаконным. Хотя в соответствии с принципами церкви бывшие супруги должны были быть подвергнуты епитимии, из-за преклонного возраста их приговорили только к покаянию.

Однако были случаи, когда сами истцы отзывали прошения о разводе, хотя по местным законам для расторжения брака были все основания. Среди дел Кишиневской Духовной Консistorии можно отметить дело жительницы села Кишла Хотинского уезда Марии Бутиковичевой о расторжении брака с Бутиковичевым Андреем. Мотивом для прошения о разводе стало поведение мужа: он ежедневно пил, угрожал лишить ее жизни, выгонял по ночам из дома вместе с маленьким ребенком, приводил в дом «непотребных женщин». Однако через месяц Мария решила простить мужа и отказалась от развода.

Итак, в результате исследования можно заключить, что причинами для расторжения брака в Бессарабии в первой половине XIX века служили нарушение церковных норм относительно заключения брака, постриг в монашество, покушение на жизнь и супружеская измена. В то же время духовные власти обычно старались препятствовать расторжению брака, делая все возможное для сохранения семьи.

20.02.2012

Dr. Alina Felea, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, str. 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: afelea44@yahoo.com

